

Topeltstandardid Eesti Televisiooni parteialorganisatsioonis aastatel 1968–1988*Marek Miil*

Nõukogude ühiskonnale on peetud iseloomulikuks fenomeni, mille puhul avalikult räägiti vaid ametivõimude poolt heaks kiidetud tõde ja seda isegi siis, kui teati, kuidas asjad tegelikult on. Sellist nähtust on võrreldud skisofreenilise olukorraga, kus vaim ja isiksus lõhestusid ning tõde ja erimeelsused suruti alla, tehti avalikult režiimiga koostööd, teeseldes sealjuures, et usutakse ametliku propaganda iga sõna (Pipes 2005: 85). Orlando Figes on tõmmanud paralleeli nõukogude inimeste ja näitlejate vahele, kes jälgivad oma esitust, olles valusalt teadlikud oma privaate ja avaliku mina erinevustest (Figes 2010: 514–515). Hoolimata tõest tuli avalikkuse ees rääkida üht ja sedasama, jääda kindlaks ühele versioonile, elada tuli topeltstandarditega (Merridale 2007: 204). See väljendus nii topeltmõtlemises, kus üht nähtust tõlgendati kahest täiesti vastandlikust väärtus-normatiivsest alusest lähtudes, kui ka sellisest mõtteviisist tulenevas igapäevases käitumises, kus peteti, valetati võimudele, teeseldi, et ollakse keegi teine, tehti moraalselt ebaseadlikke kompromisse jms, sageli ainult ellujäämise nimel (Aarelaid-Tart 2003: 215–216). Imbi Paju hinnangul oli kogu nõukogude elu selliste fiktsioonidega läbi põimitud (Paju 2010).

Dualism ja kahepalgelisus, kus võimudele anti see, mis võimudele vajalik, ning rahvale, mis rahvale oluline, iseloomustas ka Nõukogude Eesti ajakirjandust (Lauk, Kreegipuu 2010: 188). Peeter Vihalemm ja Marju Lauristin (2004) on toonud Nõukogude Eesti ajakirjanduse ühe tunnusjoonena välja ambivalentse: ühest küljest oli see osa totalitaarse ideoloogia ja propaganda süsteemist, teisalt oli tegemist kultuurisfääri, kultuurilise identiteedi ja opositsiooni kandjaga. Sellise ambivalentse kontekstis on Eesti ajakirjandusloo uurijad kirjeldanud nõukogude meediat süsteemina, kus kontrollil ja kanoniseeritusel olid erinevad tasemed (Vihalemm, Lauristin 1997, 2004) ning kus ajakirjanike suhestatus ideoloogiatööga oli erinev (Lauk 1996, 2005, Pärl-Lõhmus 1997; Lauk, Harro 2003; Lauk, Pallas 2009; Lauk, Kreegipuu 2010, Kreegipuu 2011). Epp Lauk ja Tiiu Kreegipuu on jõudnud oma uuringutes järeldusele, et Eestis eksisteeris ühe vastupanustrateegiana poliitilisele diskursusele nn ajakirjanduslik diskursus, mille eesmärgiks ei olnud edastada massimeedia vahendusel üksnes ideoloogiliselt n-õ puhtaid sõnumeid (Lauk, Kreegipuu 2010).

Kuid marksistlik-leninlike kaanonite järgi oli ajakirjandus partei poliitilis-ideoloogiste eesmärkide saavutamisevahendiks. Nii näiteks deklareeris NLKP KK sekretär ning ideoloogiajuht Mihhail Suslov 1979. aastal: „Partei ja tema Keskkomitee on alati näinud ja näevad ka praegu ajakirjanduses, televisioonis ja ringhäälingus võimsat ideoloogiarelva, rahvahulkade kommunistliku kasvatamise ja organiseerimise asendamatu vahendit ning avaliku arvamuse tähtsat tegurit. Tegelikult pole olemas niisugust ideoloogilist funktsiooni, mis ühel

või teisel määral poleks omane massipropaganda- ja informatsioonivahenditele.“ (Suslov 1979: 8.) Kuna televisiooni peeti selle visuaalse kergesti haaratavuse tõttu üheks efektiivsemaks masside mõjutajaks, rakendas partei televisiooni puhul eriti ranget kontrolli ning seal valitses tugev enesetsensuur (Høyer jt 1993: 215). Ka Tallinna Televisioonistuudio, hilisem Eesti Televisioon (ETV), oli oma loomisest alates partei poolt hästi kontrollitud meedium (Šein 2005: 15). ETV-le omistati ideoloogiaasutuse staatus ning partei käsitles teleajakirjanikke kui ideoloogiatöötajaid. NLKP KK tasandil toonitati, et ideoloogiatöö koht on kommunismi ehitamise, rahvusvahelise imperialismi ja reaktsiooni, oportunisti ja revisionismi kõigi ilmingute vastu võitlemise eesliinil. Sellest tulenevalt esitati ka ideoloogiakaadrite suuremaid nõudmisi, nagu näiteks ühiskondlike nähtuste hindamist marksismi-leninismi seisukohtadelt, selle ideoloogia kaitsmist ning vaenuliku ideoloogia paljastamist (NLKP KK otsus Valgevenemaa parteiorganisatsiooni tööst... 1974: 408–409).

Nii nagu teiste ajakirjandustoimetuste juurde, loodi ka ETV juurde partei- ja ideoloogiatöötajate vahelise sideme hoidmiseks ning tugevdamiseks vastav parteiorganisatsiooni rakuke ehk siis nn parteialgorganisatsioon. ETVs töötavates kommunistides nähti kollektiivi „kasvatatajaid“ ja „suunatajaid“ ning ENSV Riikliku Televisiooni- ja Raadiokomitee (ametlik lühend: Tele-Raadiokomitee) esimees Allan Kullaste on selgitanud, et nende roll organisatsioonis „ilmneb kõikides tegudes, alates saadete ettevalmistamisest ning planeerimisest ja lõpetades majandusprobleemide lahendamisega“ – seda tuli pidada loomulikuks, kuna „teisiti pole mõeldav parteiline ajakirjandus“ (Kullaste 1983: 5).

Samas on ETV ajalugu uurinud Hagi Šein väitnud, et televisioonis oli mittepoliitilistes programmivaldkondades tegevusvabadus suurem ning kuigi enesetsensuur oli tugev, õppisid ka teleajakirjanikud olukorda ära kasutama, lubatava piiril käima, teatud keelde ignoreerima, tsensuuri tüssama, konteksti ära kasutama (Šein 2004: 137). Käesolevas artiklis uuritaksegi Tele-Raadiokomitee ja ETV parteikoosolekute protokollide põhjal, millistest topeltstandarditest saab rääkida ETV-s töötanud kommunistide puhul. Tuginedes Aarelaid-Tarti (2000, 2003)¹ topeltmõtlemise kontseptsiooni teoreetilisele raamistikule, defineerin topeltstandardina ebakõla parteiliikmete ja ideoloogiatöötajate avalikult deklareeritud käitumisnormide ning nende tegeliku käitumise vahel. Just selline olukord, kus avalikus sfääris võimutses sotsialistlik dogmaatika, mida aga samas keegi eriti tõsiselt ei uskunud ning mida järgiti moe pärast, oli eelduseks nõukogude ühiskonnale iseloomuliku topeltmõtlemise tekkimisele (Aarelaid-Tart 2000: 755).

1 Vt ka: Aarelaid-Tart, Aili 2001. Kaks mudelit eestlaste kohanemisel Teise maailmasõja järel aset leidnud kultuurireaalsuse kontekstuaalsete muutustega. – Kultuur ja mälu: konverentsi materjale. Toim T. Anepaio, E. Kõresaar. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 174–197; Aarelaid-Tart, Aili 2002. The Estonians' Adaption to New Cultural Realities. – Paper presented at the Fourth Nordic Conference on the Anthropology of Post-Socialism; Aarelaid-Tart, Aili 2003. Problemõ adaptzi k novõm kulturnõm realiyam v zerkale biograficheskogo metoda. – Sotsiologicheskije Issledovaniya, 2, lk 59–67; Aarelaid-Tart, Aili 2006. Cultural Trauma and Life Stories. Helsinki: Kikimora Publications.

Ajakirjandusorganisatsioonide parteikoosolekud, mille protokollid on antud uuringu allikmaterjaliks, olid mõeldud ideoloogiatöötajate „harimiseks“, aga seal arutati ka erialaseid teemasid ning neil koosolekutel võtsid sõna nii need ajakirjanikud, kes soovisid oma kõne-dega näidata isiklikku lojaalsust kehtivale režiimile, kui ka need, kes olid selle suhtes kriitilised (Pärl-Lõhmus 1997: 113). Samas võeti koosolekute päevakorda käesoleva uuringu seisukohalt olulised küsimused, nagu kõrvalekaldumised ideoloogilisest põhisuunast, parteiliikmete eksimused ja nn personaalsed küsimused, parteiorganisatsiooni probleemid ja areng jms. Uurimislune periood algab aastaga 1968, kui Tšehhoslovakkia sündmused põhjustasid kontrolli tugevdamise Nõukogude meediasüsteemi üle ja selle ideoloogilise tasalülitamise, ning lõpeb aastaga 1988, kui juba mõned aastad pärast nn *perestroika* ja *glasnost'* poliitika väljakuulutamist (1985) oli käivitunud poliitilise avalikkuse taassünni protsess.

Parteialgorganisatsioon ETVs

Põhjuseid, miks liituti kommunistliku parteiga, oli erinevaid. Alates 1970. aastatest levis eestlaste hulgas arusaam, et sellisel perspektiivil ajal on kõige tähtsam lihtsalt rahvana alles jääda ning selle seisukoha konformistlikum variant õigustaski allesjäämise nimel parteisse astumist (Vahtre 2005: 306). Liituti ka soovist saada kätte defitsiitseid kaupsid ja teenuseid (Misiunas, Taagepera 1997: 198). Kuid ajakirjanike puhul ei olnud parteilisus mitte lojaalsuse mõõdupuu ega vaba valik, vaid pigem möödapääsmatu asjade käik (Lauk, Pallas 2009: 563). Just partei ja ajakirjandustoimetuste vahelise sideme saavutamiseks olidki toimetustes parteialgorganisatsioonid (Kreegipuu 2009: 164). „Parteioorganisatsioon on meie töökollektiivi eestvedaja, tema poliitiline tuumik, kindel tugi komitee juhtkonnale tegevuse kavandamisel ja elluviimisel. Parteilise mõju osakaal kollektiivis sõltub suurel määral kommunistide paigutusest, parteioorganisatsiooni struktuurist,“ selgitati parteioorganisatsiooni ülesandeid Tele-Raadiokomitees (Parteioorganisatsiooni tegevus 1983: 15). Tele-Raadiokomitee enda kõiki kommuniste ühendavaks n-ö katusorganisatsiooniks oli komitee parteialgorganisatsioon. Algorganisatsioonidel oli kommunistlikus juhtimissüsteemis oluline funktsioon, kuna need struktuurüksused tegid „tööd vahetult töörahva hulgas“ ning seal sai kommunist tõstatada ühiskondlikult delikaatseid teemasid, pakkuda lahendusi, osutada vigadele (Nugin, Paavle 2009: 15). Neid käsitleti igapäevase ideelise kasvatustegevuse keskustena ja töökollektiivide koondajatena (Ideoloogiatöö... 1979: 12). Parteialgorganisatsioonidelt nõuti partei ja valitsuse otsuste täideviimise kontrollimist oma asutuses ning neile pandi vastutus kogu töökollektiivi eest (Šišov 1973: 46, 67–68). Lisaks kuulus nende ülesannete hulka uute liikmete vastuvõtmine, agitatsiooni ja propaganda tegemine, sotsialistliku võistluse juhtimine, kommunistide osatähtsuse suurendamine oma asutuse ühiskondlik-poliitilises elus ning liikmete või liikmekandidaate vastutusele võtmine (Tarvel 2009: 12). Algorganisatsiooni kõrgeimaks juhtivaks organiks oli üldkoosolek, mis valis täidesaatvaks organiks ja organisatsiooni kogu jooksva töö juhtimiseks büroo (Nugin, Paavle 2009: 21).

Suuremates parteiallorganisatsioonides, nagu seda oli ka Tele-Raadiokomitee (aastatel 1968–1988 kuulus sinna keskmiselt veidi üle 200 kommunisti), võidi see oma töö efektiivsemaks korraldamiseks jagada tootmisüksustes tegutsevateks väiksemateks allüksusteks – tsehhiorganisatsioonideks. Tele-Raadiokomitees tegutses 1970. aastate alguses neli tsehhiorganisatsiooni: televisiooni, raadio, tehnilise keskuse ja muusikakollektiivi tsehhiorganisatsioonid (ERAF, f 51, n 1, s 1865, l 52). 1982. aastast lisandus Informatsiooni- ja Arvutuskeskuse tsehhiorganisatsioon.

ETV tsehhiorganisatsiooni kuulus ajavahemikus 1968–1988 keskmiselt ligikaudu 80 kommunisti. Kui arvestada samal perioodil teletöötajate keskmiseks arvuks umbes 426 inimest, siis kommunistide hulk moodustas neist ca 18%, kes omakorda moodustasid kõikidest Tele-Raadiokomitee algorganisatsiooni kommunistidest ligikaudu 35%. Just tänu partei liikmeskonna arvule ja ideoloogiatöö seisukohalt olulisele rollile sai ETV tsehhiorganisatsioon 1969. aastal parteialgorganisatsiooni õigused ning sellega kaasnes voli otsustada põhikirjalisi küsimusi ning määrata ja kustutada karistusi. Samas pidi kõik need otsused omakorda kinnitama Tele-Raadiokomitee parteikomitee (ERAF, f. 51, n 1, s 1857, l 34). ETV tsehhiorganisatsiooni juhtis täidesaatva organina aastaks ajaks valitud büroo, milles oli 1970. aastate alguses neli liiget eesotsas sekretäri (ERAF, f 51, n 1, s 1866, l 76). Alates 1974. aastast kuulus sinna üheksa liiget ning 1977. aastast kuni parteiorganisatsiooni tegevuse lõpuni oli see 11-liikmeline (ERAF, f 51, n 1, s 1872, l 92).

Tsehhiorganisatsioonides oli veel omakorda võimalik parteitöö rohujuure tasandile viimiseks moodustada parteigruppe neis asutuse struktuuriüksustes, kus oli vähemalt kolm kommunisti. ETV tsehhiorganisatsioonis loodi sellised parteigrupid peatoimetustes. Ajavahemikus 1968–1988 oli ETV tsehhiorganisatsioonis erinevatel perioodidel neli kuni üheksa parteigruppi. Näiteks 1973. aastal oli neid kuus: kunsti- ja kirjandussaadete, „Aktuaalse kaamera“, propagandasaadete, programmi direksiooni, Eesti Telefilmi ning noorte- ja lastesaadete peatoimetuste parteigrupid (ERAF, f 51, n 1, s 1866, l 79–80). 1978. aastaks oli nende arv kahanenud neljani: kunsti- ja kirjandussaadete ning muusikasaadete, noorte- ja lastesaadete, salvestatud programmide ning venekeelsete ja vahendussaadete peatoimetuste parteigrupid (ERAF, f 51, n 1, s 1894, l 124–125). Aastatel 1982–1988 aga eksisteeris ETV-s üheksa parteigruppi: spordisaadete, programmi direksiooni, noorte- ja lastesaadete, Eesti Telefilmi, informatsioonisaadete, kirjanduse- ja kunstisaadete, propagandasaadete, venekeelsete ja vahendussaadete ning muusikasaadete peatoimetuste parteigrupid (ERAF, f 51, n 1, s 1920, l 110).

Probleemidest ETV algorganisatsioonis

NLKP põhikiri ütles, et parteialgorganisatsiooni kõrgeimaks organiks on parteikoosolek, mis oli samas ka kollektiivse juhtimise ja kommunistide poliitilise kasvatamise kooliks (Šišov 1973: 43). Tele-Raadiokomitees tõstatati aga ikka ja jälle üles näiteks „vaikijate“ probleem

ehk kommunistidele heideti ette, et enamik neist ei võta koosolekutel kordagi sõna. Nii tõdeti 1972. aastal, et Tele-Raadiokomitees ei olnud aasta jooksul toimunud 15 parteikoosolekul 185 kommunistist kordagi sõna võtnud 130 kommunisti (ERAF, f 51, n 1, s 1863, l 16). 1982. aastal paljastati, et koosolekutel toimuv aktiivsus on lavastuslik ja näiline ning sõnavõttud on tegelikult varem kokku lepitud (ERAF, f 51, n 1, s 1914, l 100).

Kui uuriti, mis võib olla koosolekutel valitseva passiivsuse põhjuseks, siis ilmnnes, et ajapikku oli kadunud usk parteiallorganisatsiooni otsuste tõsiseltvõetavusse. Näiteks puudus kontroll otsuste elluviimise üle (ERAF, f 51, n 1, s 1914, l 101). Samuti ei olnud juhtimismehhanismi, mis aidanuks häid ideid ellu viia (ERAF, f 51, n 1, s 1935, l 22). Kahtlemata oli ka „vaikijatel“ paljudes küsimustes olemas oma isiklik seisukoht, kuid seda (kriitilist) arvamust ei öeldud lihtsalt kõval häälel välja. Osad kommunistid olid valmis avaldama seda üksnes anonüümselt (ERAF, f 51, n 1, s 1857, l 14).

„Vaikijate“ kõrval ilmnnes tõsise probleemina süvenev huvipuudus täita vabatahtlikult parteilisi ülesandeid. Partei taotles kõikidelt liikmetelt suurt aktiivsust, selgitades, et mida ulatuslikum on kommunistide initsiatiiv, omaalgatus, seda tugevam ja võitlusvõimelisem on partei tervikuna (Partei organisatsiooniline töö 1968: 81). Seejuures rõhuti nn leninlikule printsipile, mille järgi kommunistid ei tohi piirduda lihtsalt parteisse kuulumisega, vaid nad peavad oma organisatsioonis aktiivselt tegutsema ning „hoolitsema kõigi partei asjade eest, andma oma panuse tema kogemuse lahtimõtestamisse“ (Šišov 1973: 37). Kuid vastupidiselt neile põhimõtetele selgus näiteks, et 1982. aastal oli 86% kommunistide parteiliste ülesannetega hõivatus „liialt tagasihoidlik“ ning et osadele „laoti“ ülesandeid juurde, samas kui teised polnud aastate jooksul midagi teinud (ERAF, f 51, n 1, s 1914, l 100). Ning kui kommunistid isegi võtsid endale kohustusi, siis olid need sageli fiktiivsed (ERAF, f 51, n 1, s 1863, l 17). Samuti kurdeti läbi aastakümnete, et kommunistid puuduvad koosolekult liialt kergekäeliselt. Üks markantsem juhtum tuli arutlusele 1980. aastal, kui selgus, et kaks kommunisti ei olnud ühestki parteikoosolekust osa võtnud tervelt poolteist aastat (ERAF, f 51, n 1, s 1908, l 78).

Parteijuhtide käsiraamatutes toonitati, et koosolekuid ei peeta koosolekute pärast ning kohe pärast koosolekut peab algama kavandatud ülesannete täitmine. Parteialgorganisatsioonidelt nõuti partei ja valitsuse otsuste täideviimise kontrollimist oma asutuses ning neile pandi vastutus kogu töökollektiivi eest. Tegelikkus osutus aga märksa teistsugusemaks. 1968. aastal juhiti parteikoosolekul tähelepanu sellele, et isegi sellise tähtsa dokumendi nagu KK büroo otsuse arutelu viibis ligi kuu aega (ERAF, f 51, n 1, s 1854, l 40–41). ETV parteiorganisatsiooni sekretär Ants Kivirähk tõdes samal aastal, et „tüüpiliseks“ on saanud koosolekutel vastuvõetud otsuste ignoreerimine (ERAF, f 51, n 1, s 1854, l 40–41). 1975. aastal arutati parteibüroos taas, miks otsuseid ei täideta, seda isegi olukorras, kus juba praktiseeriti otsuste täitmise ja „kriitiliste märkuste realiseerimise“ kontrollimist (ERAF, f 51, n 1, s 1875, l 86). Kuid 1979. aastal tunnistati jälle, et alates 1975. aastast korduvad

mõned otsused ikka ja jälle, ilma et keegi oleks nende täitmiseks midagi teinud (ERAF, f 51, n 1, s 1902, l 11). 1982. aastal aga tuvastati, et koguni EKP KK otsuseid täideti vaid osaliselt (ERAF, f 51, n 1, s 1914, l 82). Kui 1985. aasta lõpus korraldati koosolek teemal „Noored ja vastutus”, leiti ehmatusega, et samasisulise koosoleku otsus 1982. aastast oli jäänud täies mahus täitmata (ERAF, f 51, n 1, s 1935, l 9).

Parteiorganisatsioonis tunnistati, et kommunistide hulgas levib „ebaterve nähtus”, mis väljendub juhtkonna otsuste üle diskuteerimises ja mõningail juhtudel isegi nende elluviimise vastu võitlemises. Näiteks deklareerisid režissöörid 1970. aastal avalikult, et vastupidiselt juhtkonna otsusele ei kavatse nemad koostada mingeid töögraafikuid (ERAF, f 51, n 1, s 1859, l 17). Kahtlustati koguni, et osad kommunistidest püüavad revideerida parteipoliitikat ning „teisiti-mõtlejatele nõmeduse silti külge kleepida” (ERAF, f 51, n 1, s 1860, l 14).

Otsides põhjuseid, miks partei otsuseid enam ei täideta, jõuti järeldusele, et ühelt poolt lihtsalt ei kontrollitagi nende täitmist ning teisalt valitseb „leebuse ja liigse lahkuse õhkkond”, mis ei soodusta ei „loomingulisi vaidlusi” ega kriitilist suhtumist (ERAF, f 51, n 1, s 1875, l 86). Põhjuseks peeti ka mentaliteedi „ära sina puutu mind, siis ei puutu mina ka sind” levikut (ERAF, f 51, n 1, s 1914, l 101). Kuid ka ülematest sõltus, kuidas vahendati kõrgemate parteiorganite otsuseid ning kas alluvatele edastati EKP KK tasandilt saadud juhised või peapesu (Peep 2012).

Parteialgorganisatsiooni üheks olulisemaks ülesandeks oli uute parteiliikmete vastu võtmine. Avalikult deklareeriti, et uute liikmete arv on otseselt seotud NLKP autoriteediga (Šišov 1973: 31). Kuid juba 1960. aastate lõpus selgus, et noored ei liitu enam ei komsomoli (ehk Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing – ÜLKNÜ) ega parteiga. Tunnistati, et noortele ei olda eeskujuks ning nendega ei tegeleta. Noored seevastu ei tahtnud parteisse astuda, kuna see tähendanuks kohustusi, parteiorganisatsiooni rollist ja tööst teati vähe ning liitunud oleks vaid siis, kui sellest saanuks isiklikku kasu (ERAF, f 51, n 1, s 1861, l 19, 21). 1970. aastate alguses oli alla 30-aastaseid kommuniste vaid ligi 6% kõigist Tele-raadiokomitee kommunistidest (ERAF, f 51, n 1, s 1875, l 93). 1980. aastal tunnistati, et noorsootöö on piirdunud vaid liikmemaksude kogumisega ja mõne ürituse korraldamisega ning sisulise kasvatus ja juhendamisega reaalselt ei tegeleta (ERAF, f 51, n 1, s 1910, l 102). 1985. aastal tuli Tele-Raadiokomitee partei aruande-valimiskoosolekule kohale vaid veerand komnoortest. Valdav osa neist arvas juba siis, et poliitilise organisatsioonina ÜLKNÜ ennast enam ei õigusta (ERAF, f 51, n 1, s 1926, l 96–97).

Parteiline juhtimispõhimõte tõdes, et kui parteiorganisatsioon on oma liikmete suhtes nõudlik, siis on seal ka distsipliiniga kõik korras (Šišov 1973: 39). Seda, et partei liikmemaksude täpne ja õigeaegne tasumine on parteidistsipliini esmaseks näitajaks, korrati ETV parteikoosolekutel järjepanu. Tegelikult aga oli liikmemaksude puudulik laekumine probleem, mida ei suudetud lahendada ETV parteialgorganisatsiooni laialisaatmiseni. Kui näiteks 1968. aastal leiti, et osa kommuniste maksis makse väiksematelt summadelt, kui ise tegeli-

kult teenisid, ning ligi kolmandik kommuniste hilines liikmemaksude maksmisega, siis veel 1985. aastal näitasid revisjoni tulemused, et iga kuues kommunist ei ole oma liikmemaksude tasumise osas olnud täpne (ERAF, f 51, n 1, s 1856, l 22; ERAF, f 51, n 1, s 1932, l 32).

Parteialorganisatsioonidelt eeldati töötajate mobiliseerimist ja innustamist nn tootmisreservide avastamisel, tööviljakuse tõstmisel, toodete kvaliteedi parandamisel ning ühisvara suurendamisel (Šišov 1973: 54). ETV parteiorganisatsiooni koosolekutel aga tõdeti korduvalt, et teletöötajatel on tõsiseid probleeme õigel ajal tööle jõudmisega ja sealt lahkumisega. Töödistsipliini jaluleseadmiseks paluti partei abi, kuna distsipliin sõltus allüksuste juhtidest, kellest enamik olid kommunistid. Kuid siis avastati, et kommunistid ise olid sageli distsipliini rikkujad. Näiteks „Aktuaalse kaamera” kommunistist kunstnik A. Kivi oli omavoliliselt nädal aega kadunud (ERAF, f 51, n 1, s 1852, l 12). Paljud neist, kes õigeks ajaks tööle jõudsid, istusid aga töö ajal kas telemaja, üle tänava Kungla kohvikus või olid supelrannas (ERAF, f 51, n 1, s 1853, l 20). 1983. aastal, kui töödistsipliini küsimus oli aktuaalne kogu riigis ning NLKP KK, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Üleliiduline Ametühingute Kesknõukogu olid vastu võtnud määrused töö tõhustamise kohta töödistsipliini tugevdamiseks, ilmnas, et viiendik töötajatest hilines tööle ning toimetustes ei teatud tööpäeva keskel, kus üks või teine töötaja asub. Seda hoolimata sellest, et töölkäimise kontrollimiseks olid kasutusele võetud registreerimisvihikud (ERAF, f 51, n 1, s 1915, l 179).

Ametlikult pidid parteialorganisatsioonid võitlema joomisega, kuna „selle pahega kaasnevad sageli tööluusid, tööviljakuse langus, praak, avariid ja mitmesugused ühiskonnastastad teod” (Šišov 1973: 48). Eesti ajaloolased on väitnud, et parteifunktsionääride endi puhul oli suurimaks distsipliiniprobleemiks joomine (Klesment jt 2009: 173). Selles osas ei olnud ka ETV parteiorganisatsioon ega ETV tervikuna mingi erand. Alkoholi jääknähtudega tööle ilmumise, töö ajal ning ka töökohal (sh vahetult enne saadet „julgestuseks”) alkoholi pruukimise probleemi arutati nii partei liikmete kui ka parteitute puhul ikka ja jälle. Üheks markantsemaks näiteks on telekorüfee Valdo Pandi juhtum, kelle saade „Täna 25 aastat tagasi” jäeti 1970. aasta alguses kolmel korral ära, kuna saatejuht ilmus stuudiosse ebakaines olekus (ERA.R, f 1590, n 4, s 680, l 70–71). Kui 1985. aastal lõpetati kõigis kolmes TeleRaadiokomitee baaris alkoholi müümine, siis ainuüksi kuu jooksul olid need baarid jõudnud juba müüa alkoholi 8500 rubla eest (ERAF, f 51, n 1, s 1926, l 41). Alkoholi kuritarvitamise probleemist ei vabanetud ETV-s isegi siis, kui käivitati riiklikul tasandil alkoholismivastane kampaania. Kampaaniale vaatamata sattus pooleteise aasta jooksul kainestusmajja paarikümmend töötajat (ERAF, f 51, n 1, s 1932, l 150). „Kainestusmajas käimine on saanud koduseks toiminguks,” ironiseeriti ühel 1986. aasta parteikoosolekul (ERAF, f 51, n 1, s 1933, l 128). Erilist piinlikkust valmistas ideoloogiaasutusele tõsiasi, et mõned purjutajad vehkisid avalikus kohas oma töötõendiga (ERAF, f 51, n 1, s 1926, l 25).

Ajakirjanduslik diskursus ja nõukogudevastane tegevus

Ajakirjanduslik diskursus viitab ajakirjandusele iseloomulikule informatsiooni töötlemise protsessile, sealjuures faktidele tuginemisele ja kirjeldatavate sündmuste sobitamisele spetsiifilistesse ajakirjanduslikesse žanritesse (Lauk, Kreegipuu 2010: 175). Epp Lauk ja Tiiu Kreegipuu on jõudnud Nõukogude Eesti ajakirjanduse uurimisel järeldusele, et sellise ajakirjandusliku diskursuse järgimine andis ajakirjanikele võimaluse osutada vastupanu üksnes ideoloogiliselt n-õ puhtaid sõnumeid edastavale poliitilisele diskursusele (samas, 188). Avalikult deklareeris partei, et ajakirjanikelt oodatakse fakte ja kriitikat. V. I. Lenin oli ise kirjutanud: „Kommunistide kohuseks on oma liikumise nõrkusi mitte surnuks vaikida, vaid neid avalikult kritiseerida, selleks et neist kiiremini ja radikaalsemalt vabaneda” (Lenin 1955: 158). Nii nõuti ka parteiorganitelt, et nad kutsuksid korrale „neid, kes püüavad asjalikule kriitikale käega lüüa ning suhtuvad ükskõikselt tähtsate probleemide püstitamisse ajakirjanduses” (NLKP XXV kongressi materjale 1976: 91).

See vastuoluline olukord, kus ajakirjandus oli allutatud parteilisele järelevalvele ja samas oodati, et ajakirjanikud räägiks faktidest ning kritiseeriks partei ja selle juhtide puudusi, kajastus ka ETV parteiorganisatsioonis. Paljud ajakirjanikud olid valmis täitma oma professionaalset ülesannet, kuid ikka takerduti dilemmasse, kuivõrd saab ajakirjanduslikus uurimistöös kirjeldada tegelikkust ning kas tohib jõuda probleemide põhjusteni. Näiteks kirjeldas Simon Joffe 1968. aastal olukorda, kus inimestel on raskusi lastele talvepalitu ja kingade ostmisega ning kauplustes kuuleb avalikult sõimu, mida varem ei julgetud isegi sosinal kuuldavale lasta (ERAF, f 51, n 1, s 1856, l 29). Viisteist aastat hiljem tõstatas Vello Pohla küsimuse, kuidas siis ikkagi peaks ajakirjanik ja kommunist käituma riigis, kus inimeste sõnad ja teod lähevad lahku, majandussüsteem funktsioneerib kohutavate kadudega, valitseb korralagedus, bürokraatia, korruptsioon, riisutakse ja raisatakse rahva vara. (ERAF, f 51, n 1, s 1915, l 155–156). 1975. aastal julgustas NLKP KK taas oma otsusega olema ajakirjandust kriitilised (NLKP KK otsus kriitika ja enesekriitika olukorrast... 1982: 488–189). Rein Karemäe selgitas vastukaaluks, miks teleajakirjanikud on kriitikaga väga ettevaatlikud: „Kui teeme ajakirjanduslikult kehva tööd, kaotab autor natuke, kui läheb ekraanile, saab lüüa juhtkond” (ERAF, f 51, n 1, s 1875, l 60).

Ülal kirjeldatud vastuolud olid ka üheks teguriks, mis ärgitas ideoloogiatöötajaid kompama kontrollorganite taluvuse piiri ning edastama „ridade vahelt loetavaid” sõnumeid. Nagu üks tollane ajakirjanik on tagantjärele meenutanud: „Muidugi peeti kõigel silma peal, aga mina ei saa küll öelda, et mul midagi, mida tahtsin, oleks tegemata jäänud. Küllap me oskasime nagu satiirikudki paljusid asju nii teha, et ridade vahelt võis lugeda üht-teist, mida otse just välja ei saanud öelda.” (Koppel 2009: 114.) Kuid selline tegevus võis lõppeda „ideoloogiliste möödalaskmistega”. Näiteks 1969. aastal sattus partei kriitika alla noortestuudio „Kanal 13”, millele heideti ette „kodaanlikku objektivismi” ning „vasikavaimustust” Lääne muusika vastu (ERAF, f 51, n 1, s 1858, l 15–16). Saate tegijatest kommuniste süüdistati järeleandmises kodaanliku

ideoloogia, elulaadi ja mentaliteedi survele (ERAF, f 51, n 1, s 1857, l 31). Niisamuti loeti läbikukkunuks 23. juulil 1985 Estonia kontserdisaalis toimunud ETV 30. aastapäevale ja komitee Estraadiorkestri 40. aastapäevale pühendatud avalik ja teleülekandega kontsert. Ajal, mil partei võitles alkoholismiga ja pidas Läänega ideoloogilist võitlust, kutsus Sulev Nõmmik rahvast lava taha koduõlut proovima ning ürituse lõpulauluks oli „Mu kodu on Oklahomas”, mida saatsid lauljate hüüded „Hei, Ameerika!” (ERAF, f 51, n 1, s 1927, l 79–84). Kõik see juhtus mõned aastad pärast seda, kui ETV oli oma jalgpallijuhumiga sattunud niigi EKP KK ja julgeolekuorganite kõrgendatud tähelepanu alla.² Partei tegeles selliste telesaadetes esinevad „ideelis-poliitiliste” puudustega ajavahemikus 1968–1988 korduvalt.

Kuid isegi partei ridadesse kuulumine ei välistanud teadlikku nõukogudevastast tegevust. Sellised juhtumid olid pigem erandid, kuid samas annavad need aimu, kui palju võis selle võrra rohkem olla topeltstandardeid järgivaid teletöötajaid. Näiteks visati 1976. aastal parteist välja 28-aastase parteistaažiga vanemtoimetaja Oleg Tjutrumov, kellele pandi süüks nõukogudevastase kirjanduse trükimasinal paljundamist ja levitamist ning teoste „NLKP ajalugu”, „Doktor Živago” ja „Gulagi arhipelaag” vahendamist (ERAF, f 51, n 1, s 1879, l 1–7). 1984. aastal kutsus Tele-Raadiokomitee esimees Allan Kullaste parteiliikmeid üles astuma võitlusesse nende ajakirjanikega, kes levisid „Häälte” saadete sisu (ERAF, f 51, n 1, s 1922, l 180).³ Ajal, mil partei tegeles ETV töötajate noorukieas laste õppimise ja käitumise küsimusega, tabati parteiliikmete endi lapsi riigilipu mõnitamiselt, pioneerilaagris vägivaltselt ja vargustelt (ERAF, f 51, n 1, s 1926, l 97–98). 1985. aastal arutati parteikomitees Rein Sepa küsimust: teda süüdistati kahe alaealise kaasamises nõukogudevastasesse tegevusse, Eesti NSV kodakondsusest väljaastumises ning hotell Viru juures soomlastega äritsemises (ERAF, f 51, n 1, s 1926, l 42). 1986. aastal arvati NLKP liikmekandidaatide hulgast välja Ants Ritso, kes tahtis levitada videosalvestust NSV Liidu riigilipu maharebimist (ERAF, f 51, n 1, s 1932, l 64). Samal aastal põgenes üks partei liikmekandidaat koos perega Soome, teise puhul avastati ebaseaduslik äritegevus ning kolmas oli abielus, aga elas koos töökaaslasega (ERAF, f 51, n 1, s 1932, l 151). Partei pidi arutama ka Ülo Kaldma personaalküsimust, kes avalikult keeldus parteipoliitilise kirjanduse tellimisest (ERAF, f 51, n 1, s 1933, l 146).

Järeldused

ETV kommunistidel, kes oma ajakirjaniku elukutse tõttu puutusid kokku erinevate valdkondade esindajatega ning kes kajastasid kogu liiduvabariigi sündmusi, oli Nõukogude Eesti

2 22. septembril 1980 lõppes Tallinnas Kadrioru staadionil (siis Dünamo staadion) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni töötajate vaheline jalgpallimatš ning Nõmme Kultuurimaja ansambli Propeller kontsert massilise noorterahutusega.

3 „Häälte” all peeti silmas lääne raadiojaamade saateid.

tegelikkusest väga hea ülevaade, kindlasti parem kui keskmisel tavakodanikul. Vastukaalukult ametlikule nõukogude ajalookäsitlustele eksisteerisid veel ajalooliste sündmuste tunnistajate alternatiivsed mälestused, mida jagati usaldusalustega. Niisamuti ei olnud ajakirjanikud isoleeritud mujal maailmas toimuvast, kuna Eestis oli võimalik kuulata Lääne raadiojaamasid. Lisaks pakkus Põhja-Eestis vaadatav Soome TV visuaalset kinnitust, et nõukogude ideoloogide poolt peatselt kokkuvarisevaks kuulutatud kapitalistlik süsteem on täies elujõus, pakkudes nii poliitilist vabadust kui ka kaubaküllust. Tõenäoliselt ei jätnud just vastuolu ühelt poolt partei ametliku ideoloogia ja avalduste ning teisalt nõukogude igapäevaelu tegelikkuse vahel mõju avaldamata ka kommunistidest teleajakirjanikele. Küsimus on selles, milline oli see mõju igale konkreetsele ETV kommunistile. Kas nad püüdsid oma igapäevatoos ideoloogiale mitte mõelda? Või kasutasid nad oma parteilist positsiooni selleks, et anda televaatajatele nii palju kui võimalik informatsiooni tegelikkusest? Või et muuta ja parandada mingilgi määral olukorda? Tõenäoliselt nii seda kui ka teist. Kuid samas oleks ka ekslik väita, nagu ei oleks ETVs olnud üldse veendunud kommuniste, kes jäid truuks leninlikule printsipiibile, et ajakirjandus on partei vahend inimeste kasvatamisel ja suunamisel.

Topeltstandardite olemasolu ETV parteialgorganisatsioonis viitab aga sellele, et kindlasti ei olnud tegemist organisatsiooniga, mis liitnuks üksnes veendunud, printsiipiaalseid ja kõrgematele parteilistele juhtimistasanditele absoluutselt kuulekaid kommuniste. Pigem oli tegemist organisatsiooniga, mille liikmeskonnas ilmses konformismi, nagu näiteks leppimist tõdemusega, et nõukogude ajakirjandussüsteemis saab karjääri teha üksnes kommunistina. Niisamuti võib aimata osade kommunistide soovi kasutada oma parteiliikmelisust mitmesuguste privileegide, nagu näiteks välisreiside, tuusikute, ostulubade, uue elamispinna jne saamiseks. Kuid pelgalt pragmaatilistel põhjustel parteiga liitunud inimestelt ei saanuks ka parteitöös oodata omapoolset initsiatiivi või jäägitut pühendumist kõrgemate parteiliste juhtimistasandite poolt seatud ülesannete elluviimisel.

ETV-s töötanud kommunistide hulgas oli neid, kes istusid parteikoosolekutel passiivselt vaikides või puudusid sealt erinevatel ettekäändel ning ei võtnud endale parteilisi ülesandeid ega tundnud huvi komsomolinoorte käekäigu vastu, rääkimata oma laste „õiges vaimus“ kasvatamisest. Pigem püüdsid nad parteiorganisatsiooni heaks teha täpselt nii vähe, kui seda oli vajalik üksnes linnukese kirjasaamiseks. Just selline mentaliteet võis aga omakorda devalveerida ETV kommunistide ettekanded, arutelud, otsused, plaanid ja aruanded formaalsuseks, kus dokumentides oli küll palju kirjas, kuid millega reaalsuses ei kaasnenud mingeid sisulisi muudatusi. Sellest annab märku juba ainuüksi huvi puudumine parteialgorganisatsiooni enda tasandil vastuvõetud otsuste täitmise kohta. Seda, kuivõrd tegelikult õigustati partei poolt liikmetele usaldatud vastutust ning oma rolli ideoloogiasutuses, demonstreeris kommunistide suhtumine töödistsipliini, alkoholi ja liikmemaksude maksmisesse. Lõpptulemusena tuleks siit otsida põhjuseid, miks partei kõrgemate juhtimistasandite ülesannete ellurakendamine võis jääda kasinaks või peaaegu olematuks. Või miks osa kommuniste

kohustusliku ideoloogiatöö asemel ei piirdunud üksnes ajakirjandusliku diskursuse praktiseerimisega, vaid saatis korda otseselt nõukogudevastaseid tegusid.

Tõsi, ülal nimetatud puudused ei jäänud märkamata ka kõrgematele parteiorganitele, kes püüdsid reageerida, kasutades erinevaid mooduseid alates korralekutsuvatest telefonikõnedest ja lõpetades EKP KK büroo tasemel otsustega. Näiteks EKP KK büroo 1980. aasta 16. detsembri otsuses konstateeriti, et Tele-Raadiokomitees on nõrgendatud kontrolli toimetuste tegevuse üle, seal valitseb madal distsipliin, lodevus ja puudub „ideeline küpsus”. Kommunistidele heideti ette, et nad ei tegele töötajate ideelis-poliitilise kasvatamise ja töödistsipliini tugevdamisega ning vaatavad „paljudel juhtudel mööda teatud töötajate hulgas levinud ebatervetest, apoliitilistest ilmingutest” (ERAF, f 1, n 4, s 5713, l 56). Nagu ikka sellistel puhkudel, järgnes EKP KK büroo poolt hulk suuniseid olukorra parandamiseks. Kuid parteikoosolekute protokollid näitavad, et nii nagu aastakümneid enne otsust ja ka aastaid pärast seda otsust, ei suudetudki realselt ellu viia selliseid käske, mis juba oma olemuselt olid ebamäärased. Ülesanded, mille resultaati oli raske, kui mitte võimatu mõõta ja hinnata (nt „tugevdada ideelis-poliitilist suunitlust”, „suurendada parteilist mõju”, „tõsta poliitilist valvsust” jms), jäidki enamasti vaid kõlavateks deklaratsioonideks.

Totalitaarsetele režiimidele iseloomulik rollide mängimine ja maskide vahetamine, mille puhul ei ole võimalik mõista, mida inimesed tegelikult arvavad ja mõtleavad, ning kus parteisse kuulumine ei pruugi tähendada maailmavaatelist veendumuse väljendamist, sai sellele süsteemile saatuslikuks. Tegemist oli üksnes väliselt nõukogude inimestest koosneva „uue ühiskonnaga”, mida juhtis „monoliitne partei”. Reaalselt olid välise fassaadi taga erinevate inimeste erinevad huvid ja seisukohad, mida enamik neist kas karjääri tegemise soovi tõttu või hirmust repressiivorganite ees varjas. Kuid niipea, kui nõukogude režiim võimaldas avalikku arvamuste paljusust ja kaotas repressioonid, asuti oma seisukohtade väljaütlemise kõrval seni mahasalatud huvisid ka ellu viima. Sellist režiimi poolt toodetud kahepalgelisuse levikut ühiskonnas iseloomustab nii kiirus, millega Nõukogude Liit laiali lagunes, kui ka tempo, millega ETV ajakirjanikud suutsid ümber orienteeruda põhimõtetele, millest juhindub ajakirjandus avatud ühiskonnas.

Parteiorganisatsioon, mis oli ise sisemiselt nõrk ja kahepalgeline, ei saanudki efektiivselt tagada talle pandud ootuste ja ülesannete elluviimist, nagu näiteks ideoloogilist järelevalet, kasvatustööd või partei otsuste täideviimise kontrollimist. See omakorda lõi soodsad tingimused kultuurilise identiteedi ja opositsiooni säilitamiseks. Lõppkokkuvõttes ei õigustanud ETV ennast nõukogude ideoloogiaasutusena, vähemalt neis kategooriates, mida partei eeldas oma propagandasüsteemi seisukohalt sedavõrd tähtsalt organisatsioonilt.

Kirjandus

Aarelaid-Tart, Aili 2000. Topeltmõtlemise kujunemine kahel esimesel nõukogulikul aastakümnel. – Akadeemia, nr 4, lk 755–773.

Aarelaid-Tart, Aili 2003. Double Mental Standards in the Baltic Countries – Three Generations. – The Baltic Countries under Occupation. Soviet and Nazi Rule 1939–1991 (Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia, 23). Ed. A. M. Kõll. Stockholm: Stockholm University, lk 215–228.

Figes, Orlando 2010. Sosistajad. Eraelu Stalini Venemaal. Tlk A. Randmaa. Tallinn: Varrak.

Høyer jt 1993 = Høyer, Svennik, Epp Lauk, Peeter Vihalemm 1993. Towards a Civic Society. The Baltic Media's Long Road to Freedom. Perspectives on History, Ethnicity and Journalism. Tartu: Baltic Association for Media Research / Nota Baltica Ltd.

Ideoloogiatoõ... 1979 = Ideoloogiatoõ ja poliitilise kasvatustöö edasisest parendamisest. NLKP Keskkomitee otsus. Tallinn: Eesti Raamat.

Klesment jt 2009 = Klesment, Martin, Raili Nugin, Indrek Paavle 2009. Kaadri kontrollimine ja valik. – Partei-algorganisatsioon. Kommunistliku poliitika esmane elluviija okupeeritud Eestis 1940–1991. Koost, toim E. Tarvel. Tallinn: Kristler-Ritso Eesti Sihtasutus, lk 152–181.

Koppel, Virve 2009. Rahvuskultuuri varasalves. – Kuidas vaatad, nõnda näed. (Eesti ajakirjanike elulood, 3). Koost, toim A. Pallas, S. Uus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 104–115.

Kreegipuu, Tiiu 2009. Eesti NSV trükiajakirjanduse parteilise juhtimise üldised põhimõtted. – Ajalooline Ajakiri, nr 127/129, lk 155–178.

Kreegipuu, Tiiu 2011. The ambivalent role of Estonian press in implementation of the Soviet totalitarian project (Dissertationes de mediis et communicationibus Universitatis Tartuensis, 15). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kullaste, Allan 1983. Saateks. – ENSV Tele-Raadiokomitee aastaraamat, nr 1. Tallinn: ENSV Tele-Raadiokomitee, lk 3–6.

Lauk, Epp 1996. Estonian journalists in search of new professional identity. – Javnost/The Public, Vol. 3, No. 4, lk 96–106.

Lauk, Epp 2005. Restoring democratic discourse in the Estonian press (1987–1990). – The Challenge of the Baltic Sea Region. Culture, Ecosystems, Democracy. Eds. G. Bolin, M. Hammer, F. Kirsch, W. Szrubka. Stockholm: Södertörn University College, lk 307–322.

Lauk, Epp, Halliki Harro 2003. A Landscape After the Storm: Development of the Estonian Media in the 1990s. – Business as Usual. Continuity and Change in Central and Eastern European Media. Eds. D. L. Paletz, K. Jakubowicz. Creskill, New Jersey: Hampton Press, lk 145–175.

Lauk, Epp, Tiiu Kreegipuu 2010. Was it all pure propaganda? Journalistic practices of 'silent resistance' in Soviet Estonian journalism. – Acta Historica Tallinnensia, nr 15, lk 167–190.

Lauk, Epp, Anu Pallas 2009. Vastupeegeldusi ja eemaltvaateid. – Kuidas vaatad, nõnda näed. (Eesti ajakirjanike elulood, 3). Koost, toim A. Pallas, S. Uus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 561–566.

Lenin, Vladimir, I. 1955. Teesid Kommunistliku Internatsionaali teise kongressi põhiülesannetest. – V. I. Lenin, Teosed. 31. köide. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 157–173.

Merridale, Catherine 2007. Ivani sõda. Punaarmee aastatel 1939–1945. Tlk M. Boltovsky. Tallinn: Tänapäev.

Misiunas, Romuald J., Rein Taagepera 1997. Balti riigid. Sõlтеаastad 1940–1990. Tallinn: Koolibri.

NLKP KK otsus Valgevenemaa parteiorganisatsiooni tööst... 1974 = NLKP KK otsus Valgevenemaa parteiorganisatsiooni tööst ideoloogiakaadri valikul ja kasvatamisel. 28. august 1974 – Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kongresside, konverentside ja keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. VIII osa. Tallinn: Eesti Raamat, lk 406–414.

NLKP XXV kongressi materjale 1976. Tallinn: Eesti Raamat.

Nugin, Raili, Indrek Paavle 2009. Algorganisatsiooni moodustamine. – Partei-organisatsioon. Kommunistliku poliitika esmane elluviija okupeeritud Eestis 1940–1991. Koost, toim E. Tarvel. Tallinn: Kristler-Ritso Eesti Sihtasutus, lk 15–21.

NLKP KK otsus kriitika ja enesekriitika olukorrast... 1982 = NLKP KK otsus kriitika ja enesekriitika olukorrast Tambovi Oblasti parteiorganisatsioonis. 12.02.1975 – Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kongresside, konverentside ja keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. VIII osa. Tallinn: Eesti Raamat, 485–489.

Parteiorganisatsiooni tegevus 1983. – ENSV Tele-Raadiokomitee aastaraamat, nr 1, Tallinn: ENSV Teleraadiokomitee, lk 14–22.

Partei organisatsiooniline töö. Küsimused ja vastused 1968. Tallinn: Eesti Raamat.

Peep, Hillar 2012. Eesti Televisioon 1955–1990. – http://www.hot.ee/etvajalugu/13_tvjuhid.htm#ETV parteiline juhtimine (03.04.2012).

Pipes, Richard 2005. Kommunism. Lühiajalugu. Tlk L. Rajandi. Tartu: Ilmamaa.

Paju, Imbi 2010. Valel on pikad jäljed. – Kõige taga oli hirm. Kuidas Eesti oma ajaloost ilma jäi. Koost S. Oksanen, I. Paju, toim R. Uuesoo, M. Makko. Tallinn: Eesti Päevaleht, lk 176–196.

Pärl-Lõhmus, Maarja 1997. Journalistic editing in a closed society. – Journalism at the Crossroads. Perspectives on Research. Eds. J. Koivisto, E. Lauk. Tartu: Tartu University Press, lk 108–120.

Suslov, Mihhail 1979. Kogu partei üritus. Ettekanne ideoloogiatöötajate üleliidulisel nõupidamisel 16. oktoobril 1979. – Eesti Kommunist, nr 12, lk 3–11.

Šein, Hagi 2004. Televisioon Eestis 1955–2004. – Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965–2004. Toim P. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 121–208.

Šein, Hagi 2005. Suur teleraamat. 50 aastat televisiooni Eestis 1955–2005. Tallinn: Tea.

Šišov, Lev 1973. Algorganisatsioon on partei alus. Tallinn: Eesti Raamat.

Tarvel, Enn 2009. Partei-organisatsiooni koht partei põhikirjas. – Partei-organisatsioon. Kommunistliku poliitika esmane elluviija okupeeritud Eestis 1940–1991. Koost, toim E. Tarvel. Tallinn: Kristler-Ritso Eesti Sihtasutus, lk 9–14.

Vahtre, Lauri 2005. Stagnatsioon ja venestuskampaania. – Eesti Ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tegevtoim A. Pajur, T. Tannberg. Tartu: Ilmamaa, lk 303–319.

Vihalemm, Peeter, Marju Lauristin 1997. Political control and ideological canonisation. The Estonian press during the Soviet period. – Vom Instrument der Partei zur „Vierten Gewalt“. Die ostmitteleuropäische Presse als zeithistorische Quelle. Tagungen zur ostmitteleuropa-Forschung, 4. Hers. E. Mühle. Marburg: Verlag Herder-Institut, lk 103–109.

Vihalemm, Peeter, Marju Lauristin 2004. Eesti ühiskonna ja meedia muutumine 1965–2004. – Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965–2004. Toim P. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 1–22.

Arhiiviallikad

EKP Keskkomitee büroo istungi protokoll nr 161, 16.12.1980. – ERAF, f 1, n 4, s 5713.

ETV partei-organisatsiooni büroo koosoleku protokoll nr 10, 25.01.1979. – ERAF, f 51, n 1, s 1902.

- ETV partei-algorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 5**, 16.04.1980. – ERAF, f 51, n 1, s 1908.
- ETV parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosoleku protokoll**, 10.10.1968. – ERAF, f 51, n 1, s 1854.
- ETV parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosoleku protokoll**, 24.09.1973. – ERAF, f 51, n 1, s 1866.
- ETV parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosoleku protokoll**, 04.10.1978. – ERAF, f 51, n 1, s 1894.
- ETV parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosoleku protokoll nr 9**, 26.09.1983. – ERAF, f 51, n 1, s 1920.
- ETV parteiorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll**, 25.09.1975. – ERAF, f 51, n 1, s 1875.
- ETV parteiorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll**, 25.10.1975. – ERAF, f 51, n 1, s 1875.
- ETV partei-tsehiorganisatsiooni aruande- ja valimiskoosoleku protokoll**, 08.10.1974. – ERAF, f 51, n 1, s 1872.
- ETV partei-tsehiorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 8**, 27.05.1975. – ERAF, f 51, n 1, s 1875.
- Tele-Raadiokomitee algorganisatsiooni komitee koosoleku protokoll nr 8**, 13.04.1967. – ERAF, f 51, n 1, s 1852.
- Tele-Raadiokomitee aruande-valimiskoosoleku aruande-valimiskoosoleku protokoll nr 5**, 16.10.1969. – ERAF, f 51, n 1, s 1857.
- Tele-Raadiokomitee Eesti Raadio parteiorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll**, 17.10.1968. – ERAF, f 51, n 1, s 1853.
- Tele-Raadiokomitee istungi protokoll nr 26**, 25.07.1985. – ERAF, f 51, n 1, s 1927.
- Tele-Raadiokomitee käskkiri nr 59-TV**, 17. 04. 1970 – ERA.R, f 1590, n 4, s 680.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni aruande-valimiskoosoleku protokoll nr 2**, 29.10.1970. – ERAF, f 51, n 1, s 1859.
- Tele- Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni aruande-valimiskoosoleku protokoll nr 7**, 23.10.1980. – ERAF, f 51, n 1, s 1910.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni aruande-valimiskoosoleku protokoll nr 11**, 26.10.1983. – ERAF, f 51, n 1, s 1915.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni aruande-valimiskoosoleku protokoll nr 9**, 16.10.1985. – ERAF, f 51, n 1, s 1926.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni koosoleku protokoll nr 6**, 30.10.1986. – ERAF, f 51, n 1, s 1933.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni koosoleku protokoll nr 7**, 17.12.1986. – ERAF, f 51, n 1, s 1933.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni koosoleku protokoll nr 8**, 26.02.1987. – ERAF, f 51, n 1, s 1935.
- Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 6**, 28.09.1972. – ERAF, f 51, n 1, s 1863.

Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 10, 19.11.1973. – ERAF, f 51, n 1, s 1865.

Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 8, 16.05.1985. – ERAF, f 51, n 1, s 1926.

Tele-Raadiokomitee partei-algorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 5, 12.10.1984. – ERAF, f 51, n 1, s 1922.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 8, 28.02.1986. – ERAF, f 51, n 1, s 1932.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 13, 16.05.1986. – ERAF, f 51, n 1, s 1932.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 22, 25.12.1986. – ERAF, f 51, n 1, s 1932.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 39, 24.11.1982. – ERAF, f 51, n 1, s 1914.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 5, 22.01.1970. – ERAF, f 51, n 1, s 1860.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll, 05.01.1976. – ERAF, f 51, n 1, s 1879.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 5, 31.01.1969. – ERAF, f 51, n 1, s 1858.

Tele-Raadiokomitee parteikomitee istungi protokoll nr 6, 04.03.1971. – ERAF, f 51, n 1, s 1861.

Tele-Raadiokomitee parteiorganisatsiooni aruandlus-valimiskoosoleku protokoll nr 1, 14.11.1968. – ERAF, f 51, n 1, s 1856.

Tele-Raadiokomitee parteiorganisatsiooni protokoll nr 5, 25.02.1982. – ERAF, f 51, n 1, s 1914.

Tele-Raadiokomitee parteiorganisatsiooni üldkoosoleku protokoll nr 4, 20.05.1969. – ERAF, f 51, n 1, s 1857.

Marek Miil – Tartu Ülikooli ajakirjanduse, kommunikatsiooni- ja infoteaduste instituudi doktorant. Tema peamised uurimisalad on vaenlase kuvadi loomine, propaganda (eriti Nõukogude propaganda ja sõjaväeline propaganda) ning kollektiivne mälu.

E-post: Marek.Miil@ut.ee

Keywords: propaganda, Cold War, Communist Party, Soviet media, Estonian Television, Estonian SSR, media history

Double Standards at the Communist Party Sub-organisation at Eesti Television 1968–1988

Marek Miil

It has been thought that Soviet society was characterised by a phenomenon that only the truth sanctioned by the authorities was talked about in public, even in cases when the real, diametrically opposite truth was actually known. Such dualism and duplicity were also characteristics of Soviet journalism. For example, Peeter Vihalemm and Marju Lauristin (2004) have drawn attention to ambivalence as one of the characteristic features of Soviet Estonian journalism: on the one hand, it was a part of the totalitarian ideology and propaganda system, but on the other hand, it was a bearer of the cultural sphere, cultural identity and opposition. However, according to the Marxist-Leninist canons, journalism was only a means for achieving the political and ideological goals of the Communist Party. Therefore, from the time it was founded, Eesti Television (ETV) (Estonian Television Company) was highly controlled by the party. ETV was granted the status of an 'ideology institution' and the party treated TV journalists as ideology workers. Consequently, the requirements for them were high, e.g., they had to have the ability to "evaluate social phenomena from Marxist-Leninist viewpoints" and the skill to defend this ideology and to expose hostile ideologies. Hagi Shein, having researched the history of ETV (2004), has argued that journalists could express themselves more freely on apolitical areas of TV programmes, and although self-censorship was strong, they learned to make use of different situations, to balance on the edge between the allowed and the prohibited, to deceive the censors, and to use different contexts.

The author of this article researched the minutes and records of the party meetings of the Teleradio Committee of the Estonian Soviet Socialist Republic and ETV to find the double standards of Communists working at ETV. The period under examination started with the year 1968 when events in Czechoslovakia caused the strengthening of controls over the Soviet media system, and ended with the year 1988 after a few years of *perestroika* and *glasnost* policies. It would be misleading to think that there were no true Communists at ETV. However, the article concludes that the ETV party sub-organisation was by no means composed of only committed and principled Communists who absolutely obeyed those positioned higher in the party hierarchy. Rather, the Communists tried to do as little party work as was barely necessary. This was the mentality that could have reduced their presentations, discussions, decisions, plans and reports to an empty formality. A party organisation that was internally weak and two-faced could not effectively assure the realisation of expectations and tasks, such as ideological supervision, political educational work or control over carrying out decisions made by party leaders. This, in its turn, created favourable conditions for preserving cultural identity and for opposition. We can conclude that ETV did not justify its status as a Soviet ideological institution, at least not in those categories that the Communist Party required of an organisation that held as important a place in the propaganda system as did ETV.

Marek Miil – doctoral student at the Institute of Journalism and Communication at the University of Tartu. His research interests include the creation of images of the enemy, propaganda, Soviet propaganda, military propaganda and collective memory.

E-mail: Marek.Miil@ut.ee